

Åren har gått. . .

(Через годы. . .)

av Gennadij Fisch

Många år har förflutit, sedan jag första gången tog mig till Uchta.¹ Nu befinner jag mig på nytt i dessa trakter.

Vid en höjd med det lustiga namnet »Kiskis« hade vi legat i en eller annan timme, tryckta mot den fuktiga marken under beskjutning från fiendens granatkastare. Detta var i närheten av Lönnrots tall.

Fronten i Det Stora Fosterländska Kriget skar tvärs igenom Kalevala-distriktet.

Här i skogarna träffade jag gamla vänner och vann nya. Ödet och den högre ledningen slungade hit en gammal bekant, den före detta skidlöparen och spanaren i Antikainens bataljon, befälhavaren för en av den spanska republikens hjältemodiga internationella brigader, generalmajor Akseli Anttila.

Han var outtömlig ifråga om påhitt, en retsticka och en lustigkurre, djärv och snackesalig, men lika skoningslöst rådbåkade han i sitt tal det ryska språket (efter tjugo år hade han ännu inte riktigt tillägnat sig detsamma).

»Jag måste gå framåt! Förstår du! Sådan är jag funtad!« brukade han säga om sina plikter såsom ställföreträdande befälhavare för 26:e hemmafrontsarmén.

Till vänster om 26:e armén — på vänstra flanken — gick han ut i kriget med det regemente, som hade blivit berömt längs hela fronten genom sin ståndaktighet under ledning av major Valli, en av huvudorganisatorerna bakom »Läskikapina«.²

¹På finska *Uhtua*; sedan 1961 *Kalevala*; ligger vid sjön Mellersta Kujto (ry. *Sredneje Kujto* eller fi. *Keski-Kuittijärvi*) i Karelen. Ö.a.

²Fi. *Läskikapina*: fläskupproret. (Ö.a.). Not i ryska texten: »Läskikapina« — de finska skogshuggarnas uppror under åren 1921–1922, inriktat på försvar av den unga Sovjetrepubliken.

Jag träffade honom för första gången här, vid fronten, i hans hastigt uppslagna tält vid sjön Poros. (Kort därefter blev han överste över det allra nordligaste avsnittet på vår front, vid Barentshavets klippor.)

Bakom den fiendes linjer, vilken var 26:e arméns motståndare, verkade två partisanbataljoner.

En av dem stod under befäl av före detta kolchosordföranden Perttunen, sonson till den berömde blinde runosångare, efter vars ord Lönnrot hade nedtecknat »Kalevalas« bästa runokväden. En annan bataljon ledde major Zjurich, vilken dittills varit befälhavare över Uchtas gränsbataljon och densamme, som hade härbärgerat mig tio år dessförinnan.

Jag tillbragte flera dagar på denna bataljons partisanbas i en sommarfager, högvuxen timmerskog som doftade kåda och smultron. Jag övernattade i jordkojor intill sjöstranden, avsides ifrån vägen.

Denna trakt är inte bara väglös utan alldeles folktom. Från en bosättning till en annan kan där vara tiotals mil.³ Därtill var byarna då helt tömda på folk — invånarna hade lyckats fly undan ockupanterna och skingra boskapen. Därför lades till de vanliga besvärligheterna för partisaner även det mödosamma bärandet. Allt bar man på sig — såväl skaffning för en månad som vapenutrustning och patroner. Jaga kunde man inte — innan man vetat ordet av, skulle skottlossningen ha röjt bataljonen.

Här vid sjöstranden var det, som jag för första gången, medan jag under några dagar följde partisanbataljonen på dess marsch, tänkte ut berättelsen om dem, som tjugo år tidigare hade kommit hit ifrån *Suomi*⁴, och om deras barn, som blivit partisaner.

Men efter att ha vistats på partisanbasen i Segezja, i de bataljoner, som opererade betydligt längre söderut, och den samlade partisanbrigaden, som uthärdat mången blodig strid, uthungrad, i trasor, bärande på sina sårade, återvändande till basen efter en flera veckor lång, hjältemodig räd, vars deltagare jag i många fall kände, och jag åhört deras berättelser om nya strider, då skrev jag även en bok om de karelska partisanerna.

Den skrevs i Bjelomorsk under frontmässiga betingelser i slutet av 1943 och offentliggjordes för första gången i början av 1944; den bär på sina sidor spår av krigstiden, då det var mycket, man inte fick skriva öppet om, när man framför allt ville visa fram folks hjältedåd, till och med låta nederlag framstå som seger och därigenom få denna att förefalla närmare.

³I ryska texten »hundra-tals kilometer« Ö.a.

⁴*Suomi* på finska i ryska texten. Ö.a.

Följaktligen hade jag inte lust att rätta berättelsen och skapa djupare kollisioner, desto mer som många av dess hjältar ännu är i livet, en har nått mogen ålder, medan andra — ack och ve — blivit gamla, men ännu i dag är aktiva.

Spåren av dessa oförglömliga dagar skulle bli outplånliga, avgjorde jag, då jag skrev berättelsen. Den kallades i de två första utgåvorna (på Kargosizdat år 1944 och på »Molodaja gvardija« år 1944) för »Födelsedagen«. Det är först i den senaste utgåvan, som den har fått sitt nuvarande namn — »På Kalevalas mark«.

På vintern år 1964 i Sveriges nordligaste stad — den norr om polcirkeln belägna staden Kiruna — har jag kommit på besök hos den länge, gråhårig och av åldern tyngde timmermannen Oskar Markstedt. . . Hans ansikte har strax förefallit mig bekant.

År 1931, när världsekonomens kris sköljde ända upp på Sveriges stränder och ansatte landet med en arbetslöshet, som var särskilt svår här i norr, då begav han sig tillsammans med en grupp svenska arbetare till Sovjetunionen.

Man översätter Markstedts utförliga redogörelse för mig.

Under den vita terrorns tid i Finland var där många finnar, som tvangs fly ur landet.

»Och självklart kom de för det mesta hit till oss i Norrbotten. Jag kommer själv ihåg, hur de kom utan pengar, utan saker, och allt de hade — det hade de på sig. Vi bjöd dem välkomna, hjälpte dem, vem Gud än skickade; men Han för sin del, som ni vet, brydde sig under de åren inte vidare mycket om oss. Vi ordnade med deras genomresa över Finnmarken till Archangelsk. Men sen, när det blev outhärdligt för oss själva här, så skrev vi till dem. Och de i sin tur hjälpte oss att flytta till Sovjetkarelen. Där var arbete, så det räckte.«

De svenska utvandrarerna uppförde bostadshus för arbetarna på papperskombinatet i Kondopoga.⁵ Jag hade tillfälle att bo några veckor i ett av dem hos dåvarande direktören för Kondopogas papperskombinat, Hannes Järvimäki, vilken hade varit med om Antikainens skidloparråd i egenskap av kursdeltagare vid Internationella Krigsskolan. Under det Fosterländska Krigets dagar inrymdes tillfälligt redaktionen för vår armétidning »Till Fosterlandets Åra« i ett annat av de hus, som byggts av svenskarna.

»Vi byggde dem samvetsgrant. Såna hus kan stå i ett århundrade eller till och med två.«

»Olyckligtvis blev de nerbrända,« säger jag, »i oktober 1941.«

⁵På finska *Kontupohja*, på karelska *Kondupohju*. Ö.a.

Jag kan inte glömma, hur jag stående på trappan till Pappersarbetarnas Kulturhus i talldungen på Onegas höga strand och blickande i den riktning, där den av oss några dagar tidigare lämnade staden Petrozavodsk låg, fick se det röda återskenet på himmelen över Karelen huvudstad, som stod i lågor.

Samma öde kom efter några dagar även Kondopoga till del.

... På våren 1932 hade Oskar Markstedt med fru, son och dotter flyttat norrut, till Kalevala-distriktet, till Uchta. . .

»Där är de, här är alla de mina, vid bordet!« visar den gamle timmermannen.

Hans son Tord är numera ingenjör på en pumpfabrik i Linköping. Tillsammans med sin fru har han kommit på semesterresa till föräldrarna. Tord kommer utmärkt väl ihåg sin barndom i Uchta. Dottern, som just håller på med några bestyr i köket bakom en dörr med glasruta i, var på den tiden ett helt litet barn, och föga av det karelska livet har bevarats i hennes minne. Oskars hustru och svärdottern, som kommit på besök, har på hela kvällen inte yttrat ett endaste litet ord. Men om där tvärs igenom den gamla kvinnans tigande, i hennes leende och blick lyser vänskaplighet, så är den ungas uppmärksamt vaksamma blick främmande, nästan fientlig. Endera avundas hon sin man för de år i hans liv, då hon inte varit närvarande, eller också är hon en apolitisk småborgarinna och ogillar, att den gamle svärfadern varit kommunist ända sedan 1926 och är så vänlig emot gästen ifrån Moskva.

»I Uchta byggde min brigad distriktssjukhuset, barndaghemmet och ålderdomshemmet,« minns Oskar, »radiocentralen. . . «

»En gång var jag inne på den radiocentralen,« berättar jag. I den gamle timmermannens ansikte sprider sig ett leende, som hade jag meddelat honom något trevligt.

»Vi byggde också *ljepromchosens*«⁶ hus.

Ljepromchosen i Uchta! Den, som doftade kåda från hyvelspånor av fur. . . Byggnaden intill Lönnrots tall. Därför var det alltså, som Markstedts ansikte påminde mig om någon människa, jag hade sett för länge sedan.

»Då är vi alltså gamla bekanta! Visst, det har gått trettiofem år sedan den dag, vi blev bekanta, så det förstås, att vi inte kände igen varandra!«

⁶ *Леспромхоз*: Skogsförvaltningen. Ö.a.

»Då kanske du också kände Matero?«⁷ lever Oskar upp och övergår på en gång till att dua mig.

»Fattas bara! Jag har åkt till Uchta i endaste ärende att träffa honom och tala med honom. . . «

Från Sovjetkarelen kom Markstedt till Kiruna, där livet hade kommit tillbaka i vanliga gängor efter krisen; och snart hade man valt Oskar till organisatör för timmermännens och grovarbetarnas fackförening. Gruvarbetarstaden Kiruna hade vuxit inför hans ögon och i hans händer. Först hade omkring hundra arbetare varit med i fackföreningen, men när Oskar för en kort tid sedan gick i pension, sammanslöt fackföreningen redan över tusen man. I många år har han varit föreningens kassör. Till det uppdraget väljes i svenska samhällsliga organisationer de allra mest ansedda, och dennes ord väger inte lättare utan snarare tyngre än ordförandens. . .

Markstedt berättar om partiangelägenheter, förhör mig om kriget och om Karelen. Vi reflekterar över historiens vägar. Bordssamtalet löper snabbt runt hela världen, flyger ut i rymden och återvänder på nytt till Kiruna, till de karelska skogarna, till Uchta och till folket från »*Läskikapina*«.

Det var många skrivböcker, jag fyllde för trettiofem år sedan i Uchta. I dem förde jag in skogshuggarnas, timmerkörarnas och flottarnas berättelser — deltagarna i upproret — och samlade material till romanen »*Мы вернемся, Suomi!*«.⁸

Livet framträdde med all sin tyngd i deras berättelser. Omkringirandet på smala, glatta skogsvägar i sökandet efter arbete med yxa och bågsåg på axlarna. Livet i trånga, halvmörka skogsbaracker eller jordkojor, upplysta av en osande lyktas matta sken. Det framträdde på nytt inför mig på kvällen den vinterdag år 1958 i *Suomi*, då jag reste omkring i de trakter, där upproret »*Läskikapina*« ägt rum, i byn Joutsijärvi vid polcirkeln, där jag hittade en av deltagarna i upproret — den gamle skogshuggaren Pekka Emmelä. Han satt i sin stora timmerstuga och samtalade med två andra gubbar — grannarna — om någonting. Ljuset från fotogenlampan under taket förmådde inte jaga bort det mörker, som uppfyllde den tomma, med timrade väggar omgivna storstugan. När vi dök upp hos Emmelä, begav sig gubben till bastun och bjöd oss att göra honom sällskap.

⁷Frans Johan (Janne) Myryläinen uppträdde bl.a. under namnen *Juuso Matero* och *Jahvetti Moilanen*. I romanen *Vi kommer tillbaka...* av Gennadij Fisch kallas han för *Jahvetti Koskinen*. Ö.a.

⁸*My vernjomsa, Suomi!* I svensk översättning kallas romanen »*Vi kommer tillbaka...*« Ö.a.

Sedan han fått veta, att jag hade kommit ifrån Sovjetryssland och att jag var intresserad av detaljer om »*Läskikapina*«, blev Pekka Emmelä ivrig.

Hänförd vid minnet, liksom svärande en ed på sanningen i den proletära internationalismens stora tanke, berättade han med stolthet och rörelse om de stora vinterdagarna år 1922.

Den gången hade han tagit sig till Uchta tillsammans med kamraterna men sedan på skidor begivit sig tillbaka för att hämta frun och barnet. När han sedan med hela familjen och allt lösöre hade satt sig i rörelse mot Karelen, så hade gränsen redan varit stängd och han hade blivit tvungen att återvända till Joutsijärvi. Så därför var det nu, som gubben, sugande på pipan och djupt suckande, liksom försökte rättfärdiga sig för det, att han bodde här och inte i Uchta. Men kan man verkligen dra sig till minnes allting under ett kort samtal? Pekka Emmelä lovade därför också att skicka mig en mer ingående beskrivning av de stora dagar, vars återsken låg kvar över hela hans vidare öde. Han höll sitt löfte, den gamle skogshuggaren.

Många av byborna kallade Emmelä för tjurskalle. När de allihopa byggde sig hus i ny stil på askan efter byn, som hitleristerna hade bränt ner vid sitt återtåg, så yxade han till en traditionell timmerstuga. Det skulle vara som i forna dagar.

I detta, att Pekka Emmelä högg sig en »gammeldags« timmerstuga och inte ville leda in elektricitet i stugan, såg jag inte bara en enkel tjurskallighet hos den gamle mannen. Nej, han älskade friheten och vördade på sitt eget sätt de tider, då skogshuggarnas liv var så mycket besvärligare, och han var sämre klädd än nu men likväl kände sig friare.

Det var, som om Pekka Emmelä i skogen varken ville blanda in traktor, elektricitet eller några av alla de förändringar, som tiden har fört med sig; och han trodde, att han därigenom förblev sin gamla kampfana trogen. Men för omgivningen kom han bara att framstå som en gammal tjurskalle, en kuf.

Något liknande fick jag se vid Finska vikens klippiga kust i närheten av Helsingfors under mitt besök på ett vilohem, som tillhörde »Före Detta Rödgardisters Förening«. Dessa gamla gubbar gick med sådan nit in för att skjuta till måls, som hade de siktat på några vitgardisters huvuden i stället för måltavlorna. Med vilken hänförelse de vid det enkla bordet sjöng sånger om striderna år 1918! Det syntes, att vilken som helst utav dem, om man hade kallat honom, skulle ha givit sitt liv på barrikaderna. Men vid riksdagsvalen ville dessa all akt-

ning värda människor inte ens gå på partiets appellmöte, ty de höll på gammalt manér riksdagsdebatterna för snack blott och bart.

»En enda riksdagsman räcker för oss, för att folket ska få veta vår åsikt!« sade en grå, benig gamling till mig; han var liksom flertalet av de församlade denna dag en före detta dödsdömd ifrån skyddskårernas läger; och när han laddade om sitt luftgevär, dolde han inte sin stolthet över, att han hade plockat mig på poäng. »Riksdagsmannastolen och arvodet bara förleder en arbetare!« sade han med övertygelse. »Man segrar inte med ord utan bara med vapen!«

När jag på kvällen, innan det var tid att gå till sängs, utbytte intryck från den gångna dagen med kamraten, den finske kommunist, jag reste omkring i landet tillsammans med, nämnde jag både Pekka Emmelä och sammanträffandet på de före detta rödgardisternas vilohem. Då log han och sade:

»Vi har sådana dogmatiker också. All deras hängivenhet till trots, så bromsar de saken. Den, som inte ser eller inte förstår, att om exploateringens former har blivit mera komplicerade, så måste även kampens metoder och förfaranden förändras, han tillhör redan inte revolutionens förtrupp utan dess eftertrupp...«

... Och nu bläddrar jag igenom denna bok, som är under förberedande för ny utgivning. Trots alla de ofullkomligheter, jag nu kan se, så skall den, efter att ha utstått trettiofem stormiga års prövningar, liksom förr tjäna folkens broderskaps stora sak. Tanken på detta skänker mig nya krafter i min arbetsmöda.

Efter Gennadij FISCH: «*Через годы*» ur «*Избранные произведения в двух томах, том 2*», s. 120–126, Moskva 1976.

Denna översättning Copyright © 2002 Erik Jonsson.

Denna fil är senast ändrad 6 januari 2005 och kan f.n. hämtas här:

<http://www.geocities.ws/generaldepoten/vkt/ena.html>
<http://www.geocities.com/Area51/Hollow/7390/vkt/ena.html>
<http://generaldepoten.bravepages.com/vkt/ena.html>

Se även romanen »*Vi kommer tillbaka...*«, »*Kiimasjärvis erövring*« och annat av Gennadij Fisch:

<http://www.geocities.ws/generaldepoten/vkt/index.html>
<http://www.geocities.com/Area51/Hollow/7390/vkt/index.html>
<http://generaldepoten.bravepages.com/vkt/index.html>
